

ΝΕΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

του Αποστόλου Βακαλόπουλου

Με το πέρασμα των χρόνων ανακαλύπτονται και δημοσιεύονται συνεχώς νέα γραπτά τεκμήρια, που διαφωτίζουν ολοένα και περισσότερο τη νεότερη ιστορία του έθνους μας. Τον χαρακτήρα προσφοράς νέου υλικού έχει και η εργασία μου αυτή, η οποία αναφέρεται στις επαναστάσεις του 1821 και 1854 στη Μακεδονία, κυρίως στη Χαλκιδική, και επιβεβαιώνει ή συμπληρώνει τα γνωστά ως σήμερα ιστορικά στοιχεία.

1. Από τις ειδήσεις που αναφέρονται στην επανάσταση της Μακεδονίας στα 1821 και 1822, δεν έχουν επισημανθεί και χρησιμοποιηθεί ως σήμερα από την ιστορική επιστήμη όσες προέρχονται από το δίτομο περιηγητικό βιβλίο "Les Turcs et la Turquie contemporaine. Itineraire de voyages dans les provinces ottomanes avec cartes detaillées", τ. 1-2 που δημοσιεύτηκε στο Παρίσι το 1859 από τον Έλληνα αξιωματικό του μηχανικού Β. Νικολαΐδη.

Ποιος είναι ο αξιωματικός αυτός και τι σκοπό είχαν τα ταξίδια του στην Ευρωπαϊκή Τουρκία, καθώς και το αναφερόμενο σ' αυτά βιβλίο του; Όπως μας λέγει ο ίδιος σε άλλο του βιβλίο, όπου αφηγείται τις περιπέτειες της ζωής του, στο "Αλή Χουρσίντ Μπέης, επεισόδιον της ελληνική επαναστάσεως" (Παρίσιος 1882, 13 κ.ε.), γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στα 1821, τρεις μήνες πριν συμβούν εκεί τα τραγικά γεγονότα του απαγχονισμού του πατριάρχη, των φόνων των Ελλήνων κατοίκων κ.λ., αιχμαλωτίστηκε βρέφος ακόμη κατά τις φοβερές σφαγές της Χίου (1822), όπου τον είχε στείλει μαζί με την τροφό του η νεαρή μητέρα του για περισσότερη ασφάλεια, και έζησε μερικά χρόνια μέσα σε τουρκικό περιβάλλον. Η περιπέτειά του αυτή που αποτυπώθη-

κε βαθιά στην τρυφερή παιδική του ψυχή, καθώς και οι προαιώνιες λαϊκές παραδόσεις του ελληνικού λαού, του είχαν ριζώσει την ιδέα, ότι οι Τούρκοι ήταν λαός βάρβαρος και ότι έπρεπε να φύγουν από την Ευρώπη. Η ιδέα αυτή συχνά βρίσκει στο βιβλίο του ευκαιρίες, για να εκδηλωθεί. Ο Νικολαΐδης ταξιδεύει και σπουδάζει στην Ευρώπη, προπάντων στη Γαλλία. Ακολουθεί το στρατιωτικό στάδιο και περιηγείται την Τουρκία με εντολή, φαίνεται, του ελληνικού κράτους να κάνει τοπογραφικές παρατηρήσεις και να επιφέρει τις αναγκαίες διορθώσεις στους ατελείς στρατιωτικούς χάρτες. Το βιβλίο του "Les Turcs et la Turquie contemporaine" περιγράφει τις χώρες που επισκέπτεται "από τοπογραφική, στατιστική, στρατιωτική, ηθική και πολιτική άποψη". Δεν έχει, όπως άλλα περιηγητικά βιβλία, τον φόρτο των συχνά ανακριβών παρεκβάσεων, που αναφέρονται στην ιστορία και γεωγραφία της αρχαίας Ελλάδας. Για τα σχετικά ζητήματα κάνει λόγο μόνον εκεί, όπου αυτός κρίνει αναγκαίο (τ. 1, σ.ΙΧ-ΧΙ).

Ο Νικολαΐδης είναι ένας ενθουσιώδης και θερμός υπερασπιστής των δικαίων του ελληνισμού. Με το βιβλίο του θέλει να διαφωτίσει την Ευρώπη και ειδικά τη Γαλλία για την αφόρητη κατάσταση της τουρκοκρατίας στη Μακεδονία και να διερμηνεύσει τους πόθους και τις ελπίδες των Ελλήνων κατοίκων της. Θέλει να κινήσει ιδιαίτερα την προσοχή της Γαλλίας, γιατί αυτή ενδιαφέρθηκε τόσο ζωηρά για την "ευγενή υπόθεση της Ιταλίας", που είχε και αυτή υπόδουλους αδελφούς (τ. 1, σ.ΧΙΥ).

Γι' αυτόν ίσως τον σκοπό παρουσιάζει το βιβλίο του ως αχώριστους συντρόφους των ταξι-

διωτών του το Γάλλο γιατρό Bernard de Vajany και τον "Ελληνα πατριώτη" μοναχό Σίμωνα, δύο "χρυσές καρδιές", που αντιπροσωπεύουν τα δύο αντίστοιχα έθνη, τη Γαλλία και την Ελλάδα. Ο Νικολαΐδης αντιπαραθέτει τις γνώμες και τα σχόλιά τους και χάρη σ' αυτούς, όπως λέγει, μαθαίνει να παρατηρεί και να κρίνει καλύτερα πρόσωπα και πράγματα. Στην Τουρκία έμεινε πολλά χρόνια και έκανε πολλά ταξίδια, αλλά δεν μας μιλεί παρά μόνο για το τελευταίο, γιατί αυτό, περισσότερο από όλα τα άλλα, του άφησε βαθιές εντυπώσεις (τ. 1, σ. ΠΙV-VIII). Βρίσκει τους σκλάβους Έλληνες πικραμένους ύστερα από τη λήξη του Κριμαϊκού πολέμου (1853-1856), γιατί κατά τη διάρκειά του οι αντιπρόσωποι της Γαλλίας και Αγγλίας δεν επέστρεψαν στην Ελλάδα να κινηθεί εναντίον της Τουρκίας (10/22 Απριλίου 1854). Οι υπόδουλοι αυτοί Έλληνες της Θεσσαλίας, Ηπείρου, Μακεδονίας και Θράκης, λόγιοι σεβάσμιοι κληρικοί, απλοϊκοί αγρότες με αφυπνισμένη την εθνική συνείδηση, αποτελούν έναν ελληνισμό γεμάτο σφρίγος και ζωή. Όλοι τους, όπως και οι ελεύθεροι αδελφοί του Νότου, ζουν έντονα τις περιπέτειες του έθνους. Όπως εκείνοι, έτσι και αυτοί έχουν τους δικούς των τίτλους τιμής για τους απελευθερωτικούς των αγώνες.

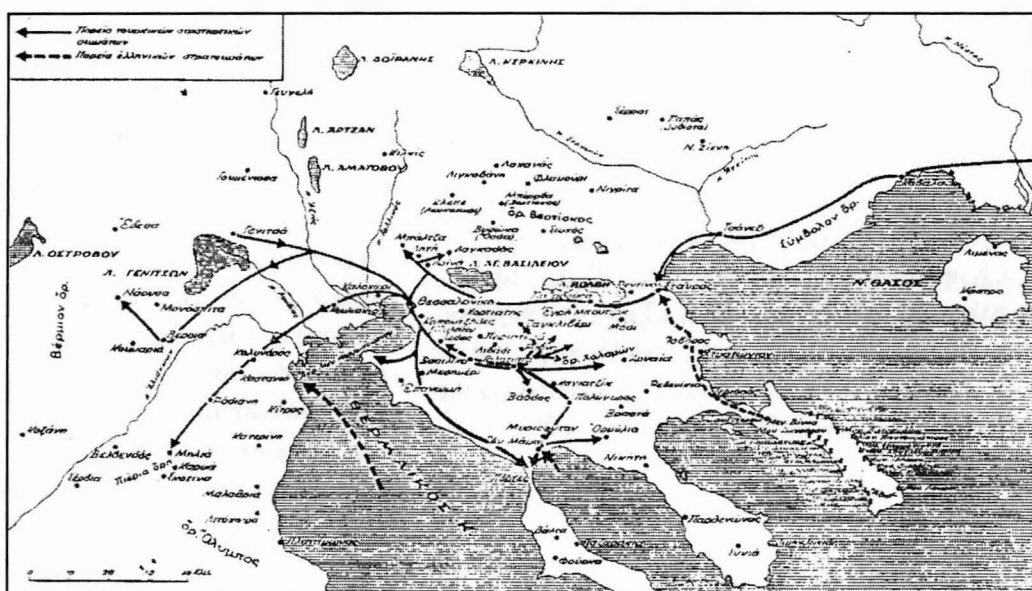
Οι Μακεδόνες μάλιστα των περιοχών, που είχαν επαναστατήσει στα 1821, έχουν πολλά να πουν στον Νικολαΐδη και τους συντρόφους του. Πολλοί ήταν αυτόπτες μάρτυρες των αγώνων εκείνων και διηγούνται με φρίκη τα περασμένα δεινοπαθήματά τους. Η νωπή αυτή λαϊκή προφορική παράδοση πάλλεται από βαθιά συγκίνηση

(που την επιτείνει ο ρομαντισμός του Νικολαΐδη) και μιλεί στην ψυχή του αναγνώστη αμεσότερα από την επιστημονική ιστορία. "Τα γεγονότα", όπως λέγει πολύ σωστά ένας από τους μάρτυρες εκείνους της ελευθερίας, "η ιστορία δεν μπορεί να τ' αποδώσει με όλη τους τη φρικτή αλήθεια".

.....

3. Ενδιαφέρουσες επίσης είναι οι ειδήσεις του Νικολαΐδη, που αναφέρονται στην καταστροφή της Νάουσας. "Υστερ' από τις σφαγές της Χαλκιδικής, γράφει, η επανάσταση της Μακεδονίας περιορίστηκε σε μερικά χωριά κοντά στον Ολύμπο και στη Νάουσα. Περισσότερες από πέντε χιλιάδες ελληνικές οικογένειες είχαν έλθει να βρουν άσυλο σ' αυτήν την πόλη. Ο καπετάν Καρατάσιος και οι πρόκριτοι Ζ. Λογοθέτης και Γάτσος επικεφαλής μερικών εκατοντάδων πολεμιστών έκαμαν θαύματα ανδρείας, για να απωθήσουν τα τουρκικά στρατεύματα, που ήλθαν να τους πολιορκήσουν στο μοναστήρι της Παναγίας του Ντοβρά.

Τα πράγματα βρίσκονταν σ' αυτό το σημείο, όταν ο Αβδούλ-Αμπούτ βγήκε από της Βέροια με 15 χιλιάδες άνδρες και στις 11 Απριλίου έφθασε εμπρός στη Νάουσα με 12 κανόνια. Υστερ' από σύντομη, αλλά ηρωική άμυνα η πόλη κυριεύτηκε με έφοδο και οι 15 χιλιάδες μουσουλμάνοι στρατιώτες, που τους ακολουθούσε ένα πλήθος Κονιά-

Κινήσεις ελληνικών και τουρκικών στρατευμάτων κατά την επανάσταση Χαλκιδικής και Ολύμπου - Ναούσης

ρων και Εβραίων, έκαμαν κάθε είδους ωμότητες. Η φρουρά, που την αποτελούσαν 4 χιλιάδες άνδρες, αποσύρθηκε. Ηληλασία, η πυρπόληση και η καταστροφή ήταν γενική. Δέκα χιλιάδες Έλληνες σφάχτηκαν, οι γυναίκες και τα παιδιά σκλαβώθηκαν. Όπως στην Κασσάνδρα, την πρώτη σφαγή την έκαμαν οι Τούρκοι μέσα στη ζάλη της νίκης, αλλά ύστερ' απ' αυτούς ήλθαν οι Εβραίοι, οι οποίοι τους ξεπέρασαν στις ωμότητες. Σκότωναν τους ανυπεράσπιστους και άοπλους αιχμαλώτους σαν βόδια... Είναι περιττό ν' απαριθμήσουμε όλα τα βασανιστήρια. Λέγουμε ότι αν μετριούνταν όλα τα θύματα, το χριστιανικό μαρτυρολόγιο θα πλουτιζόταν με χιλιάδες ονόματα... Στον Παλαιόπυργο τους πρόφτασαν οι νικητές. Ένα μεγάλο τέλμα, που από τότε το ονόμασαν μαύρη λίμνη, έδωσε στα θύματα το μέσο να ξεφύγουν την ατιμία και το μαρτύριο. Άνδρες και γυναίκες έπεφταν κατά εκατοντάδες. Ένας τέτοιος θάνατος τους φαινόταν ευεργεσία. Τρεις μονάχα γυναίκες γλίτωσαν: οι γυναίκες των αρχηγών Καρατάσου, Λογοθέτη και Γάτσου. Τις έστειλαν στον βεζίρη της Θεσσαλονίκης, που τις κάρφωσε ζωντανές στην πόρτα του χαρεμιού. Ο θάνατός τους ήταν αργός και οδυνηρός. Οι τουρκάλες έφεραν εμπρός στο πρόσωπό τους αναμμένα δαδιά, τις κεντούσαν με καρφίτσες και τους πετούσαν ακαθαρσίες στο πρόσωπο. Τα παιδιά τις έβριζαν, οι εννούχοι τις μαστίγωναν, ο βεζίρης ήλθε να τις ιδεί, για να τις βρούσει με τη σειρά του. Τέλος ήλθε ο θάνατος και πέταξαν τα κορμιά τους στη θάλασσα.

Ο Αβδούλ - Αμπού πασάς γέμισε την περιοχή με τα κατορθώματά του. Εκατόν είκοσι κωμοπόλεις, χωριά και χωριονδάκια καταστράφηκαν και οι κάτοικοί τους εξοντώθηκαν. Αλλά αυτός ο γενναίος αξιωματικός κράτησε για τον εαυτό του μια διασκέδαση, για την οποία τον αντάμειψε εξαιρετικά ο σουλτάνος Μαχμούτ, γιος του Χαμίτ, εγγονός του Οσμάν και τοποτηρητής του Μωάμεθ. Συγκέντρωσε 1.500 αιχμαλώτους με τα χέρια δεμένα πίσω και τους οδήγησε στο οροπέδιο, που δεσπόζει την πόλη και που το ονομάζουν Κιόσκ. Καθισμένος στη σκιά των μεγάλων πλατάνων και καπνίζοντας ατάραχα την πίπα του έβαλε τους Εβραίους, που είχαν προθυμοποιηθεί να

εκτελέσουν τα καθήκοντα των δημίων, να τους αποκεφαλίσουν τον ένα ύστερ' από τον άλλον. Και αυτό εμπρός σε 5 χιλιάδες στρατιώτες. Το αίμα κοκκίνισε τη γη τόσο, ώστε είχαν περάσει πέντε χρόνια και, όπως έλεγαν οι κάτοικοι, το χορτάρι δεν είχε ξεφυτρώσει σ' αυτό το μέρος. Τα κορμιά των θυμάτων τα άφησαν βορά στα όρνια, αλλά τα κεφάλια, που τα διατήρησαν και τα βαλσάμωσαν με επιμέλεια, τα έστειλαν στον σουλτάνο σαν τεκμήριο και λαμπρή απόδειξη της νίκης του δοξασμένου στρατού του". (Nicolaidy I. 284-288)

Και το απόσπασμα αυτό του Νικολαΐδη διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν γενικές βέβαια ειδήσεις, αλλά και ενδιαφέρουσες ειδικές, όπως π.χ. για την καταφυγή στη Νάουσα 5 χιλ. οικογενειών των περιχώρων, για τη δύναμη των ανδρών του Μεχμέτ Εμίν, της ελληνικής φρουράς της μονής του Ντοβρά, για την τύχη των γυναικών των αρχηγών Καρατάσου, Ζαφειράκη και Γάτσου και την εκτέλεση 1.500 Ελλήνων αιχμαλώτων στο Κιόσκ κ.λ. Γενικά οι ειδήσεις φαίνονται αξιόπιστες.

Οι παραπάνω πληροφορίες, οι οποίες αναφέρονται τόσο στην επανάσταση της Χαλκιδικής όσο και της Νάουσας, είναι βέβαια προφορικές παραδόσεις που έχουν αντληθεί από το στόμα του λαού και καταγραφεί αρκετά χρόνια ύστερ' από τα γεγονότα, τα ίδια περίπου που πέρασαν από τη μικρασιατική καταστροφή του 1922 ως σήμερα. Επειδή όμως η ανάμνησή τους, όπως και εκείνης, είναι ακόμη νωπή και έχει χαραχθεί βαθιά, διασώζουν πολλά ακριβή στοιχεία, τα οποία συμβάλλουν κατά το μέρος τους στην καλύτερη γνώση της ιστορίας του τόπου. Κρίμα που ο Νικολαΐδης δεν ενδιαφέρθηκε να συλλέξει και καταγράψει συστηματικά τη ζωντανή εκείνη παράδοση, καθώς και τα σωζόμενα τυχόν ελληνικά ή τουρκικά έγγραφα, "ενθυμήσεις" κ.λ. θα είχε τότε τη δυνατότητα να συνθέσει διεξοδικότερη και αξιοπιστότερη έκθεση των τραγικών εκείνων συμβάντων.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Το κείμενο αυτό δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1956 στην "Επιστ. Επετ. Φιλολ. Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης" και αναδημοσιεύθηκε στον τμητικό τόμο της Ε.Μ.Σ. για τον Απόστολο Βακαλόπουλο "Παγκαρπία Μακεδονικής Γης" (Θεσ/νίκη 1980).